

УНІВЕРСАЛЬНА
ДИТЯЧА БІБЛІОТЕКА

ІВАН ФРАНКО

ЯК ЧЕНЦІ ДІТЕЙ
НАВЧАЛИ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНИ

ІВАН ФРАНКО

ЯК ЧЕНЦІ ДІТЕЙ
НАВЧАЛИ

(SCHÖN SCHREIBEN)

ДРУГЕ ВИДАННЯ

ГОЛОВСОЦВНИХ НАРКОМОСВІТИ РЕКО-
МЕНДУВАВ ДЛЯ ДИТЯЧИХ БІБЛІОТЕК

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

1928

SCHON SCHREIBEN¹

У просторій другій класі нормальної школи отців Василіян² у Дрогобичі тихо, хоч мак сій. Наближається година «красного писання», страшна для всіх не так самим предметом, як, радше, особою вчителя. У Василянській школі на всі предмети вчителі самі отцове, а тільки для науки писання вони наняли собі світського чоловіка, якогось бувшого економа чи наставника³, пана Валька. Панові Валькові ще й досі здається, що він економ: хоч із нагайкою ходити тепер не винадає, але все-таки він не помітується⁴ хоч тростівки й ніколи не занедбує⁵ робити з неї відповідного вжитку. Очевидна річ, що діти, піддані хоч би тільки на годину власті

¹ Schön schreiben — краснопис, каліграфія.

² Орден манахів Василіянців.

³ Наставник — доглядач за робітниками.

⁴ Помітуватися — гордувати, цуратись.

⁵ Занедбовувати — нехтувати.

такого вчителя, дрижать наперед, і «красне писання» є для них найбільшою мукою.

Малий Мирон один сидить спокійний, майже веселий, у лавці. Він дивується, чому це нараз так тихо стало у класі, коли один смільчак, висланий на коридор на звіднини¹, вбіг до класи і крикнув: «Валько прийшов!». В тій самій хвилі тихо стало в класі. Малий Мирон не знає ще пана Валька. Він іно-що прийшов із сільської школи, батько записав його до другої нормальної класи в отців Василян, і нині перша година красного писання. І хоч на селі він у писанню був дуже слабкий, не вмів ні пера відповідно взяти в руку, ні вивести гладко та рівно одного штриха,— то все-таки він дитина, не йому журитись наперед тим, чого ще не знає. Він здивувався, чому це нараз так тихо стало, але про причину не смів допитуватись нікого зі своїх сусідів— він же з ними досі дуже мало знайомий. Та й зрештою його це й небагато обходило². Серед тої, для інших страшної і тривожної тиші, він тим вигідніше віддався найлюбішому заняттю— думкам про свою рідну сторону. Не можна сказати, щоб він тужив за нею: він знав, що що-поне-ділка побачить і батька, і матір. Він тільки думав собі, як то гарно буде, як колись,

¹ Звіднини — розвідка.

² Обходити — торкатись, тикатись.

лтом, приїде додому, буде знов свобідно бігати по пастівниках, сидіти над річкою або бродити по ній за ковблями; це були думки радше веселі, ясні, блискучі, а не тужні, жалібні. Малий Мирон розкішно нирав у тій красоті природи, що розцвітала в його уяві серед сірих холодних стін Василянської школи, і не думав про погрозу, що наближалася над класу.

— Ба, а ти собі чому не прилагодиш скриптури¹ до писання? — запитав стиха один сусід Мирона, стусаючи його під бік.

— Га? — відповів Мирон, немилу збуджений зі свого золотого сну.

— Скриптури приладь до писання! — повторив товариш і показав Миронові, як покласти скриптури, як каламар і перо після приписів пана Валька.

— Іде вже, іде вже! — пронісся шепіт по класі, мов при наближенню якого грізного царя, коли на коридорі залунали кроки вчителя «красного писання». Швидко потім отворилися двері класу, і Валько ввійшов. Мирон позирнув на нього. Учитель своєю подобою зовсім не пригадував ніякого царя. Це був середнього росту чоловік, з коротко обстриженим волоссям на круглій баранячій голові, з рудими короткими вусами й рудою

¹ Скриптура — зошит.

гішпанською борідкою. Його широке лице й широкі, міцно розвинені вилиці wraz із великими, на боки повідгинаними ушима надавали йому виразу тупої упертості й м'ясоїдності. Невеличкі жаб'ячі очі сиділи глибоко в ямках і блимали відтам якось злобно та неприємно.

— Ано,— крикнув він грізно, зачинивши за собою двері класи й помахуючи тростинною, вигинчастою¹ паличкою. І від того крику, немов від вітру хмарної літньої днини хилляється разом колосся жита, так само похилилися додолу голови вісімдесяти п'яти школярів над писемними, синьо та червоно полінованими скриптурами. В руці в кожного школяра тремтіло перо. Один тільки малий Мирон, що ще не знав Валькової вдачі, сидів обернений лицем до класи і вдивлювався в нового вчителя.

— А ти що? — крикнув, визвірившись на нього, Валько і просто направив кроки до нього.

Малий Мирон так і остовпів із наглого перецолоху. Він якимось несвідомим поривом обернувся і зложив своє тіло в таке положення, в яким уже з хвилину трепещали його товариші.

Валько взяв у руки крейду, приступив до таблиці, розмахнувся й почав писати. Зразу

¹ Вигинчастий — гнучкий, хисткий.

писав тільки букви: малі й великі, самоголосні й суголосні¹, без ніякого, впрочім, значіння. Але далі-далі дійшов і до слів, а в кінці й до цілих речень, як наприклад: «Бог сотворив світ», «Чоловік має дві руки», «Земля — мати наша». Вичерпавши таким способом свою мудрість, показавши вповні своє знання красного писання в численних викрутасах та довгих, як світ, і рівних, як ковбаси, хвостиках, Валько положив крейду, відступився, зирнув ще раз з уподобою на записану таблицю й відтак, обернувшись до трепечучої класи, крикнув грізно:

— Писати!

Його наукова діяльність в тій хвилі щасливо скінчилася; тепер починалась його економська діяльність. Щоб показати це наглядно, він сильно стріпнув пальцями, щоб стрясти з них учений крейдяний порошок, і замість нього взяв у руки свою тростину. І, немов орел слідить із гори за добычею, так і він, озираючись по класі, зійшов із підвищеного градусу² й почав свій обхід.

Перший, на которого навинула його зла доля, був якийсь маленький, слабенький і дуже заляканий школярик. Він увесь у поті, нагнувшись

¹ Самоголосні — голосівки; суголосні — шелестівки.

² Градус — це підвищення в школі, де стояв стіл, за яким сидів вчитель. Повести на градус, це значить, положивши на вчителеве крісло учня — бити учня.

над скриптурою, працював з усієї сили, щоб вдержати перо у дрижачих пальцях і що-хвилі позирав на таблицю, стараючись виводити на папері такі самі крючки, гачки та ковбаси, які вивела вправна економська рука на таблиці. Та ба, рука його дрижала, крючки, гачки та ковбаси виходили ламані, перівні, — навіть перо непослушне що-хвилі крутилося в пальцях, скрипіло, порскало, немов гнівалося чогось і бажало як-найшвидше видобутися¹.

Валько став над ним, мов кат над душею, і, злобно всміхаючись, не кажучи їй слова, почав приглядатись його роботі. Бідний хлопець прочув лихо й до решти стратив усяку власть над своєю рукою і над непослушним пером.

— То ти так пишеш? — процідив звільна Валько, але тим швидше свиснула в повітрі його тростина й оперезала змією плечі бідного хлопця.

— Ой-йой-йой! — заверещав він, але зараз же й утих, стрітивши грізний гадючий погляд учителя.

— Ти не вмієш ліпше писати? — питав Валько.

— Вмію, вмію! — лепотів хлопець, сам не знаючи, що лепоче.

¹ Видобутися — визволитися.

Учитель - економ, може, і справді вірив, що хлопець уміє лише писати й що тільки на збитки йому¹ силується писати погано чи, може, з великої любови до його тростинки.

— Ні, то вважай же! — і Валько пішов далі, не переконавшись, які спасенні плоди принесла його докладна наука. Вирочім йому й байдуже було до тих плодів — він тепер був тільки економом і більше нічого. Очі його вже звернулися у другий бік у другому куті класи вигляділи иншу жертву. Там сидів єврейський хлопчик, що по старинній привичці писав у задгузь² силуючися виводити Валькові викрутаси від правої до лівої руки, від кінця стрічки³ до початку. Одну стрічку він уже совершив⁴ таким способом і саме розпочав другу від слів «сот бог». Написана готова вже стрічка виглядала як слід, але нова, неготова ще, зачата від кінця, вколола Валька в очі.

— А ти як пишеш, Мойше? — закричав він, прискакуючи до хлопчика.

Валько всіх євреїв у класі кликав «Мойше» — хіба що це були сини багатих міських «тузів», перед якими він мав великий респект⁵. Хлопець, на прізвище Йойна Туртельтавб,

¹ На збитки йому — пустуючи.

² Ззаду наперед, деб - то з права наліво.

³ Стрічка — рядок.

⁴ Совершити — закінчити.

⁵ Респект — повага, шана.

почувши той викрик і побачивши надскакуючого ворога, знітився¹ і скулився, як слимак у своїй халабудці, і перестав писати.

— Ха, ха, ха! — реготався Валько, призираючись² його писанню.

— Пане професор... — зачав хлопчик і зам'явся.

— Ходи сюди!

І, не чекаючи, аж Йойна вийде з лавки, взяв його за вухо й потяг на середину.

На вид бідного Йонки, скуленого, тремлячого й засминеного зі страху, вся класа голосно зареготалась, хоч усякий і собі тремтів і кулився. Але така вже сила тиранського притиску³, що досить тиранові всміхнутися, а всі, що стоять під його гнітом, будуть реготатися без огляду на те, що регочуться, власне, сами над своєю недолею.

— Ходи до таблиці! Ану, пиши!

Валько змазав власною рукою часть свого письма і втиснув Йойні крейду в руку. Хлопець почав писати своїм звичаєм, у задгузь. Наново зареготалася класа, всміхнувся Валько, але зараз же заворсилося⁴ його лице, він обернувся до останньої лавки, де сиділи самі найбільші й найдужчі хлопці, і крикнув:

¹ Знітитися — притаїтися.

² Призиратися — придивлятися.

³ Притиск — утиск, гніт.

⁴ Заворситися — наїжитися, насунитися.

— Ану, дайте-но йому!

Хлопчик затремтів цілим тілом і залебонів щось, але швидко прискочили до нього два товариші-посіпаки й повели на градус. Тихо стало у класі. Замість сміху блідість виступила на всіх лицях,— тільки болючий вереск Йонки лунав посеред мурованих стін Василянського монастиря.

— Досить із нього!— сказав Валько, і Йонка, хлипаючи, пішов на своє місце.

Словнивши це високо-педагогічне діло, Валько почав знов свій обхід по класі і знов посипались удари його тростинки по плечах та по руках бідних хлопців.

Яке вражіння зробила ціла ота наука на Мирона, цього сказати годі. Він раз-у-раз дрижав, мов у лихоманці: йому шуміло в ухах і крутилося в очах, мов серед бурі. Йому так і мерещилось, що і його не мине ота буря, що кожний удар страшного вчителя паде на нього. Написані слова і стрічки скакали перед його очима, надувалися й переплутувалися, виглядали ще поганіше, ніж були насправду. Він і сам не знав, коли перестав писати— сіра паволока стояла перед його очима.

— То ти так пишеш?— гукнув Валько над його головою.

Мирон встрепенувся, захопив за перо, талачив ним у чорнило й поволік по папері, мов тура за рога.

— Чи ти не знаєш, як держати перо?

— Не знаю! — прошепотів Мирон.

— Що? — ревнув Валько. — Я тобі не показував уже десять раз, не раз?

Мирон зачудовані очі встромив у розлючене Валькове лице. Але замість відповіді Валько стиснутим кулаком ударив хлопця в лице. Малий Мирон, мов косою підтятий, повалився на лавку, а з лавки на підлогу. Кров обіляла його лице.

— Підійміть його! — крикнув Валько. З задньої лавки прискочили два, ті самі, що перед хвилиною парили Йонку, і підняли зомлілого Мирона. Його голова не держалася на в'язах і хилилася додола, мов у мерця.

— Біжіть по воду! — командував далі Валько й ще раз поглянув на Мирона.

— То що за хлопець? — снітав він.

— Мирон, — відповів «цензор», найстарший віком і найдужчий силою у класі, якого отцове настановили наставником над товаришами.

— Що за один? — питав далі Валько.

— Одного хлопа¹ син із Н...

— Хлопський син! Тьфу, якого біса тим хлопам ихатися сюди! — проворкотів Валько. В нього відлягло від серця. Він зачав був трохи побоюватися свого вчинку, але хлопський

¹ Хлоп — селянин (зневажлива назва).

син, --- значить, можна його бити і зобіжати, як хочеш: ніхто за хлонським сином не вїмнеться¹.

Валько не помилився у своїй рахубі. Ніхто не вїмнувся за хлонським сином. Нелюдський поступок² учителя-економа уїшов йому гладко, так як багато його нелюдських поступків. Тільки в серці хлонського сина він не пішов гладко, а стався першим насінням обурення, погорди й вічної ворожнечі против усякого неволення та тиранства.

¹ Вїмнатися — упоминатися, нагадувати.

² Поступок --- учинок, поведінка.

**ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
УРСР**

Правління : Харків, вул. К. Лібкнехта, 31

ПО ВСІХ ФІЛІЯХ ТА КНИГАРНЯХ ДЕРЖВИДАВУ Є
ТАКА ЛІТЕРАТУРА З УНІВЕРСАЛЬНОЇ ДИТЯЧОЇ
БІБЛІОТЕКИ :

- Біглиць, С.**— Як діти комуну робили. Оповідання. Видання друге. 20 стор., ц. 6 коп.
- Забіла Наталя.**— Повість про червоного звіра. 20 стор., ц. 8 коп.
- Короті, А.**— Хоробрий. Переклад О. Журливої. 24 стор., ц. 8 коп.
- Кириленко, І.**— Відступ. Оповідання. Друге видання. 16 стор., ц. 5 коп.
- Майн-Рід.**— Маленький моряк. 28 стор., ц. 8 коп.
- Мультигулі.**— Саїд та Аїнда. Оповідання з життя тубільців на острові Яві. 24 стор., ц. 8 коп.
- Остроумов, Л.**— На паротязі. 28 стор., ц. 8 коп.
- Серафимович, С.**— На крижині. 19 стор., ц. 6 коп.

Почтові відділи Держвидаву надсилають накладною платнею кожну книжку як власного, так і всіх видавництв СРСР.

Пересилка й пакування на всі замовлення за коштом Держвидаву, коли замовлення наперед оплачується готівкою.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНИЙ ВІДДІЛ

Харків, 2-й Радянський пров., № 2

Філії та книгарні по всіх округових і значніших містах УСРР

Цна 5 коп. (Р)

